

Çin Halk Cumhuriyeti ve Küba Cumhuriyeti'nin Karşılaştırılması: Değişen Düzendeki Anayasal Siyasal Sistem ve Ekonomi

Comparison of the People's Republic of China and The Republic of Cuba: Constitutional Systems and Changes in the New Order

Umut Turgut YILDIRIM

Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
umutturgut.yildirim@inonu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-2676-7157>

Makale Başvuru Tarihi: 12.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 17.08.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Sosyalist fikirler ya da genel anlamıyla sosyalizm, XX. yüzyılın başlarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kurulması ve sonrasında Soğuk Savaş döneminde oynadığı rol sayesinde yakın tarihimizin popüler ideolojilerinden biri olmuş ve dünya genelinde geniş bir coğrafyada temsil edilmiştir. Doğu Asya, Avrupa ve Amerika Kıtası'nda çoğu ülke siyasal rejimlerinin kurgulanmasında sosyalizmi/komünizmi referans kabul etmiş fakat 1990'ların başında SSCB'nin dağılmasının ardından hem uluslararası düzende hem de çoğu sosyalist ülkede siyasal, ekonomik ve sosyal anlamda ciddi değişim ve dönüşümler gerçekleşmiştir. Öncesinde kapitalizm ve liberalizmin karşısında konumlanan bu sosyalist ülkelerin çoğunda, özellikle ekonomi anlayışları bakımından kapitalizme kayış süreci yaşanmıştır. Fakat siyasal sistemleri bakımından sosyalist/komünist düşünce, norm ve uygulamaların yaşanan değişime rağmen geçerliliğini koruduğu görülmüştür. Sosyalist düşüncenin siyasal sistemini şekillendirdiği Çin ve Küba, bu süreklilik ve değişim bağlamında çalışmanın odaklandığı iki ülkedir. Çalışma, Çin ve Küba'nın sosyalist sisteme geçiş sürecini ve sosyalist devrim ertesinde kurulan siyasal yapılarını ve sosyalizmin düşüşüyle iki ülkede yaşanan değişimleri karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Bu ülkelerin oluşturduğu sosyalist siyasal sistem modellerini tarihsel arka planları ve değişim süreçleriyle birlikte ele alan çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Çalışmada iki ülkenin de siyasal örgütlenme yapısının sosyalist sistemin öngördüğü yapı ve uygulamalardan uzaklaşmadığı, bununla birlikte ekonomi anlayışlarının giderek kapitalist mekanizma ve uygulamaları da içine alacak şekilde dönüştüğü iddia edilmektedir. Çalışmanın sonucunda Çin ve Küba'nın siyasal sistemlerinde geleneksel pratiklerinin çoğunu koruduğu fakat ekonomilerinin uluslararası kapitalist sisteme uyumlu hale gelme yolunda olduğu savlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Sosyalizm,
Komünizm,
Çin ve Küba,
Siyaset,
Ekonomi,

ABSTRACT

Thanks to the establishment of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) at the beginning of the 20th century and its importance in the Cold War period, socialist ideals and socialism have become one of our recent history's most popular philosophies. Therefore, socialism has expanded its influence throughout the world. During this period, several countries in East Asia, Europe, and South America have adopted socialism/communism in the building process of their political regimes. However, after the dissolution of the USSR in the early 1990s, several changes and developments took place both in the international order and in most socialist countries in political, economic, and social terms. In most of these socialist countries, which were formerly opposed to capitalism and liberalism, there has been a transition to capitalism, especially with regard to their understanding of the economy. Despite the changes, socialist/communist ideas, values, and practices maintained their legitimacy in their political regimes. China and Cuba are the two countries that the study focuses on in the context of this continuity and change. The study comparatively examines the transition process of the China and Cuba to the socialist system; the political structures established after the socialist revolution; the changes in the two countries after the decline of socialism. The study based on the qualitative research methods. The central thesis of this study is that the political structure of both countries has not moved away from the order envisaged by the socialist system and that their understanding of the economy has gradually transformed to include capitalist mechanisms and practices. Finally, the main argument of this study is that China and Cuba have preserved most of the conventional structure of their political system, while their economies are on the way to adapting to the international capitalist economy.

Keywords:

Socialism,
Communism,
China and Cuba,
Politics,
Economy,

1. GİRİŞ

XX. yüzyıl, SSCB'nin kurulması ve ardından yaşanan Soğuk Savaş süreciyle birlikte sosyalist ve komünist fikirlerin ve dolayısıyla bu fikirlere dayanan siyasal sistemlerin popüleritesinin yükselişine tanıklık etmiştir. Bu yüzyılın henüz başlarında, 1917'de, Bolşeviklerin Rusya'da sosyalist devrimi gerçekleştirip sosyalist cumhuriyeti kurması dünyada sosyalizmin cazibesini arttırmış ve I. Dünya Savaşı sonrasında sömürgeleşmiş bazı ülkeler bağımsızlık mücadelelerinde sosyalist/komünist fikirleri sahiplenmişlerdir. İlerleyen zamanda Latin Amerika ile Doğu Asya kıtaları başta olmak üzere çoğu ülkede sosyalist devrimler gerçekleşmiş ve devrimler sonrasında yeniden dizayn edilen siyasal sistemler sosyalizm ideolojisine dayandırılmıştır. XX. yüzyılın sonlarına doğru ise SSCB'nin yıkılışıyla sosyalizmin yaşadığı değer kaybı ve küresel siyaset ile ekonomideki paradigma değişimi hem de sosyalist/komünist rejimlerde ciddi konjonktürel uyarlamaları beraberinde getirmiştir.

Çin ve Küba da benzer süreçlerden geçerek önce ekonomi anlayışlarını ve siyasal rejimlerini sosyalist/komünist fikirler üzerine inşa eden, XX. yüzyılın sonlarına doğru ise bu alanlarda ciddi reformlar yapan ülkelere ikisidir. XX. yüzyılın ortalarında tecrübe ettikleri devrimlerle sosyalist sisteme geçmeleri ve sonrasında yaşanan ters dalgalar iki ülkenin de tarihinde dönüm noktaları olmuştur. Nitekim Çin ve Küba'da yaşanan özellikle siyasal rejim ve ekonomi alanlarındaki bu değişim ve dönüşümler de sosyalist devrimler ve sosyalist sistemle yönetilen ülkelerin siyasal yapıları gibi konularla birlikte uluslararası literatürde çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir (Angın, 1967; Albert ve Hahnel, 1981; Gonzalez, 1992; Harris, 1992; Zarrow, 2005; Hardt-Lansberg ve Burkett, 2006; Cheng, 2007; Kissinger, 2015; Bain ve Walker, 2021). Fakat Türkiye'de bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmaların sayısı sınırlı kalmış, yapılan çalışmalar da ya Çin'i ya da Küba'yı tek başına ele almıştır (Çalık, 2011; Esenbel, 2013; Uyanık, 2014; Örmeci, 2018; Çiçek, 2018).

Bu çalışmada ise Çin ve Küba'da yaşanan sosyalist/komünist sisteme geçiş sürecine, devrim sonrasında inşa edilen siyasal rejim ve anayasal düzene, siyasal sistemin işleyişine ve aktörlerine, egemenliğin dağıtılış biçimlerine, ülkelerin ekonomi anlayışlarına ve nihayetinde bu alanlarda meydana gelen dönüşümlere odaklanılarak iki ülke bu minvalde karşılaştırılmaktadır. Çalışmada ilk olarak sosyalist/komünist siyasal sistemin özellikleri ortaya konulmaktadır. Böylelikle sosyalist/komünist sistemlerin rejim organizasyonu hakkında bir çerçeve oluşturan çalışma, ayrıca Çin ve Küba'daki bu rejimlere geçiş sürecinin dinamiklerini ve yaşanan gelişmeleri irdelemektedir. Sonrasında sosyalist devrimlerle birlikte kurgulanan siyasal sistemin kurumları ve aktörleri ele alınarak, rejimdeki iktidar ve egemenliğin dağılımına değinilmektedir. Son olarak da Çin ve Küba'da özellikle 1970'lerden itibaren başlayan siyasal ve ekonomik değişim ve dönüşümün boyutları tartışılmaktadır. Çalışmanın temel iddiası, sosyalist devrim sonrasında bir ideolojiden beslenen iki ülkenin siyasal rejim ve ekonomi anlayışlarının birbirine benzer olmasına karşın bu alanlarda yaşanan değişimlerin iki farklı modeli temsil ettiğidir. Bu anlamda çalışmanın amacı da iki ülkenin siyasetinin ve ekonomisinin detaylı bir analizi değil, sosyalist/komünist ideolojinin siyasi yönünün ekonomik yönüne göre değişime daha kapalı olduğu iddiasını iki ülke örneğiyle desteklemektir. Öyle ki 1970'lerden itibaren uluslararası anlamda yükseliş geçiren neo-liberal ekonomi politikalarının yarattığı rüzgârla başlayıp SSCB'nin yıkılışıyla zirveye ulaşan komünist rejimler aleyhindeki konjonktürün, iki ülkenin siyasal rejimleri üzerinde etkisi sınırlı kalmışken ekonomilerinde ciddi bir dönüşüme neden olduğu görülmektedir. Diğer ifadeyle değişen düzende iki ülkede de komünist rejimin var ettiği siyasal rejim ve kurumlarının korunduğu buna karşın Çin'de Küba'ya göre daha yapısal ve kapsamlı ekonomik liberalleşme sürecinin yaşandığı not düşülerek iki ülkenin sosyalist ekonomiye dayanan ekonomi anlayışından uzaklaştığı savlanmaktadır.

2. SOSYALİST/KOMÜNİST SİYASAL VE EKONOMİK SİSTEMİN KURGULANMASI

Sosyalist fikirler ve sosyalizmin, XVIII. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi'ndeki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan kapitalist ekonomi sistemi ile bu sistemin ürettiği aktörlere ve siyasi liberalizme karşı tepkiler üzerinden gelişmeye başladığı bilinmektedir. Sanayileşmeyle birlikte daha da görünür hale gelen bireylerarası sivil ve siyasal eşitsizlik ile gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi sosyo-ekonomik sorunlar, eşitsizliğin aleyhine işlediği kesimlerde radikal tepkilerin oluşmasına kaynaklık etmiş ve sosyalizm işçiler başta olmak üzere çeşitli gruplar tarafından desteklenir hale gelmiştir (Çaha, 2013:155-156). Sosyo-ekonomik hayattaki bu dönüşümlere paralel olarak sosyalist fikirlerin ideolojileşmesi de genel anlamda Karl Marx ve Friedrich Engels gibi ideologların katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Marx ve Engels'in fikirleri kendi söylemleriyle sosyalizmi bilimselleştirerek komünist sistemi idealize ederken, aynı zamanda bu komünist sisteme nasıl ulaşılabileceğinin de yöntemini belirliyordu (Marx, 2019; Marx ve Engels, 2016). Bu ideale göre kapitalizmin yıkılışıyla oluşan sınıfsız toplumun kurduğu komünlerde kapitalizmin üretim ilişkileri son bulacak ve özel mülkiyet, refahın adaletsiz dağıtımı ve bir sınıfın diğerlerine siyasal ya da ekonomik tahakkümü olmayacaktı (Roskin vd., 2015:68). Komünist sisteme geçişte toplumun burjuva ve proletarya sınıflarının mücadelesi belirleyici olacak ve nihayet proletarya kapitalizmin gelişiminin üst seviyesinde devrimi gerçekleştirecekti (Çaha, 2013:162). Devrimin gerçekleşmesinden sonra kurulan proletarya diktatörlüğü aracılığıyla komünist toplumda devlet sönmünecek, özel mülkiyet ortadan kalkacak, herkesin yeteneğine göre üretime dâhil olduğu ve üretimden ihtiyacı kadar aldığı bir ekonomik model esas alınacak, sosyo-ekonomik eşitlik sağlanacak ve iktidar ilişkileri olmayacaktı (Tok, 2012:142). Komünist sistemin siyasal ve sosyo-ekonomik yapısı bu çerçevede şekillendirilmişti.

Sosyalist/komünist siyasal sistemler de çoğu anlamda ideologlar tarafından çizilen bu yol ve yöntem doğrultusunda inşa edilmekteydi. Bu anlamda sosyalizmin genel olarak bireysel mülkiyete karşı mülkiyetin ortak sahiplenişini, üretim araçlarının toplumsallaştırılmasını, refah devleti uygulamalarına ağırlık verilmesini ve piyasa ekonomisine karşı planlı ve merkezin yönlendirdiği ekonomiyi amaçlayan fikirleri, sosyalist/komünist rejimlerin temel ilkeleri haline geldi (Baradat, 2012:195). Diğer ifadeyle sosyalist sistemlerde siyasal, toplumsal ve ekonomik ilişkiler kurulurken bu ilkelerin azami derece benimsenmesi gözetilmekte ya da bir siyasal sistem bu ilkeleri benimsediği ölçüde sosyalist siyasal sistemlere örnek teşkil etmekteydi.

Öte yandan sosyalist ya da komünist siyasal sistemlerde öne çıkan bir diğer nitelik de bireylerin eşitliğine olan inançtır ve buna göre insanların özgürleşme sürecinde vazgeçilmez parçalarından biridir, eşitlik. Aslında bu nedenle komünist rejimlerde demokratik araçlar sistemin asli unsuru olmaktan ziyade eşitlik ve özgürlüğe giden yolda devlet ile ilişkili bir kavram olarak tanımlanır. Fakat komünist sistemin eşitliği ve özgürlüğü tesis edecek yegâne siyasal sistem olduğu görüşüne tam bağlılık, bu rejimler ile batılı demokratik sistemler arasında net bir sınır çizmektedir. Örneğin Marx da demokratik uygulamalara yalnızca proletarya diktatörlüğü bağlamında anlam yüklemektedir (Çulhaoğlu, 2012:305-306). Fakat sosyalist/komünist siyasal sistemlerde siyasal iktidar eşitlerin eşit haklara sahip olduğu proletarya diktatörlüğüne özgülenmekte yani demokratik araçlar yalnızca amaca ulaşmada araç olarak tasvir edilmektedir (Teziç, 2016:30).

Sosyalist/komünist sistemler genel anlamda ekonomi odaklılığıyla da diğer sistemlerden ayrılmaktadır. Marx'ın ileri sürdüğü alt yapının üst yapıyı belirlediği iddiasının beslediği sosyalist/komünist sistemlerde, yönetim ekonomideki ilişkiler üzerinden kurgulanmaktadır. Devlet teşkilatlanmasının daha çok türev işlevlere sahip olduğu bu sistemlerde egemen sınıfın çıkarlarına ve egemenliğin sürdürülmesine hizmet eden baskıcı bir aygıt olarak devlet (Duman, 2012:106) geri planda kalmaktadır. Özetle; sosyalist/komünist sistemler özel mülkiyetin kaldırıldığı, ekonominin merkezi planlama esaslarına göre işlediği, refahın dağıtımında adaleti ve toplumsal eşitliğin tesis edilmesinin amaç edinildiği ve siyasal iktidarın halkın diktatörlüğü biçimini alarak sonrasında ortadan kalktığı rejim olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla bu rejimlerde nihai amaç halkın sosyo-ekonomik anlamda eşitlenmesi olduğundan diğer tüm siyasi kurumlar da bu amaca hizmet eden araçlar olarak tanımlanmaktadır.

Teorik yönü yukarıda değinilen sosyalist/komünist sistemlerin idealize ettiği siyasal ve ekonomik sistem anlayışı pratikte uygulanabilmiş değildir. Sosyalist anlayışın pratikleştirildiği siyasal sistemlerde ise teori-pratik arasında belirgin farklar söz konusudur. Fakat yine de sosyalist/komünist sistemin kurgulanması için teori ve pratiğin birlikte analiz edilmesi bazı kilitleri açacak ve bu nitelikteki siyasi rejimlerin özelliklerini belirme noktasında yararlı olacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak SSCB örneğinden yola çıkılacak olursa; teori ve pratik uyumsuzluğu devrimin yöntemi ve öngörülen sosyo-ekonomik şartlar bağlamında dikkat çekmektedir. Zira Marx'ın öngördüğü şekliyle devrim kapitalist ilişkilerin en gelişmiş seviyesinde ve proletarya tarafından gerçekleşmemiş, Rusya gibi bir tarım toplumunda ve bir lider sınıfının öncülüğünde gerçekleşmiştir. 1917 yılında Rus Sosyalist Demokratik İşçi Partisi'nin -*Rus Komünist Partisi*- Bolşevikleri Ekim Devrimi'ni gerçekleştirmiş (Kışlalı, 1987:411) ve bu olay sosyalist fikirlerin pratiğe dökülmesi bakımından dünya tarihinde bir ilki temsil etmiştir. Yani Marksizm'de her ne kadar kendi sonunu hazırlasa da kapitalizmin kendiliğinden yıkılmayacağı ancak bilinçli bir işçi sınıfının gerçekleştireceği devrimle ortadan kalkacağı savunulurken (Mandel, 1998:57), Bolşevik Devrimi Vladimir I. Lenin'in başını çektiği bir öncü parti aracılığıyla yapılmıştır. Çünkü Marx'tan farklı olarak Lenin, sınıfsal ayrışmanın belirginleştiği toplumlarda sosyalizme geçişte liderlik edecek devrimci partiyi önemsemiş (Bakan, 2019: 71) ve devrimin ertesinde patlak veren iç savaşta galip gelen Rus Bolşevikleri önce Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni, sonrasında da Lenin öncülüğünde SSCB'yi kurmuştur. Marksizm ve Leninizm de devletin resmi ideolojisi, federalizm ise siyasal sistemi olarak benimsenmiştir. Komünist Partisi tekelindeki siyasal iktidar parti-devlet bütünleşmesini gerçekleştirmiş ve XX.

yüzyılın sonlarında SSCB yıkılana kadar ülkedeki en güçlü kuvvet olagelmıştır (Heywood, 2007:46). Ayrıca devrim sonrasında kurulan sistemde özel mülkiyet tamamen ortadan kaldırılmış ve devlet sosyo-ekonomik hayatın belirleyici aktör olma rolünü devam ettirmiştir. Yine Komünist Partisi'nin mutlak üstünlüğüne dayanan sistemde birey özgürlüklerinin kısıtlandığı uygulamalara da başvurulmuştur (Okutan, 2012:213). Böylelikle SSCB'de sosyalist sisteme geçiş yöntemine ek olarak sonrasında kurulan yönetimin de teoriden ciddi anlamda ayrıştığı görülmüştür. Örneğin devlet, sönmülenmesi bir kenara Joseph Stalin'le birlikte daha da merkeziyetçi bir aygıt haline gelerek totaliter bir nitelik kazanmıştır.

Bu farklılıklara rağmen sosyalist/komünist sistemlerin teorik ve pratik karşılıklarından hareketle aşağıda sıralanan niteliklere genel manasıyla sahip olduğu ifade edilebilir (Heywood, 2007:47);

- Sınıfsız ve özel mülkiyetin ortadan kaldırıldığı bir toplum,
- Marksizm-Leninizm temelli resmi ideoloji,
- Demokratik merkeziyetçilik ilkesine göre örgütlenmiş bir siyasi parti,
- Parti-devlet anlayışı,
- Sosyo-ekonomik alanların parti-devlet tarafından tam kontrolü,
- Merkezi planlamaya anlayışına dayanan ekonomi.

Komünist sistemlerde siyasi rejimde tek egemen olarak komünist partiler bulunmaktadır. Bu partiler ekonomiden eğitime, sağlıktan kültüre toplumsal yaşamın her alanına hâkimlerdir. Ayrıca siyasi rejimde komünist partilerin topluma önderlik etme ve toplumu yönlendirme misyonları da bulunmaktadır. Komünist partinin, esasında, kendi de oldukça merkeziyetçi ve disiplinli bir örgüt yapısına sahiptir. Her ne kadar demokratik merkeziyetçilik ilkesi gereği kararlar partinin tabanında tartışılsa da parti yönetimi partinin her kademesindeki işleyişte ve atamalarda birincil derecede yetki sahibidir ve iktidar da bu partilerde yukarıdan aşağıya gitmektedir (Öztek, 1993:80-81). Ayrıca Marksist ve komünist fikirlerin yaygınlaştırılması ve toplumun yönlendirilmesinde sorumlu olan komünist partiler, bu “*yüce misyona*” dayanarak rejimin en güçlü aktörleri haline gelmişlerdir.

Sosyalist/komünist siyasal sistemlerde, sosyalist ideolojinin içeriğini doldurduğu anayasalar bulunmaktadır. Bununla birlikte anayasalarda liberal rejimlerde olduğu gibi siyasi iktidarın sınırlandırılması ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması amacı, sosyalist/komünist sistemlerce benimsenmemektedir. Bu sistemlerde anayasa, temel olarak devrim sonrasında kurgulanan siyasal sistemin nihai tarifini yapmakla yetinen ve iktidarın yetkilerini kullanmasına aracılık eden bir hukuki norm niteliğindedir. Diğer ifadeyle anayasalar komünist iktidarlara bağlıdır ve komünizmin yaygınlaştırılmasına hizmet etmektedirler (Teziç, 2016:166-167). Yani Maurice Duverger'in (1986:111) de belirttiği gibi bu tipteki anayasalar yalnızca şeklen vardır ve rejimin işleyişinde neredeyse hiçbir etkileri bulunmamaktadır.

3. SOSYALİST/KOMÜNİST SİSTEME GEÇİŞTE ÇİN VE KÜBA

XX. yüzyıl henüz ilk çeyreğini doldurmadan Rusya'da gerçekleşen sosyalist devrim ve ertesinde kurulan SSCB, diğer ülkelerde de sosyalizm/komünizm lehine bir hareketlenmeye yol açmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan dünya düzeninde iki süper güçten biri olan SSCB'nin sosyalist ideoloji ihracatının cari fazla vermeye başladığı söylenebilir. Zira bu dönemde birçok ülke sosyalist/komünist fikirlere yakınlaşmış ve siyasal örgütlenme ve ekonomi anlayışlarında bu fikirleri referans almışlardır. Çin ile Küba da yine bu yıllarda gerçekleşen devrimlerle sosyalist/komünist siyasi rejime geçen ve sosyalist ekonomi modelini benimseyen iki ülkedir. Bununla birlikte, sosyalist/komünist sisteme geçiş her ne kadar iki ülke için devrim sonucunda gerçekleşmiş olsa da siyasal sistemin sosyalist mantıkla yapılandırılması yalnızca devrimin getirdiği bir sonuç olmaktan öte iki ülkenin iç dinamikleriyle de ilgilidir. Çünkü rejimler kuruluşları bakımından ülkenin siyasal geçmişlerinden de etkilenirler.

Çin'i dikkate almak gerekirse; ülkenin geçmişinde tarih öncesine dayanan bir medeniyet yatmaktadır. Önce hanedanların sonrasında da imparatorların hüküm sürdüğü siyasal iktidar geçmişine sahip olan modern Çin'in kurulmasında iki önemli gelişme etkili olmuştur. Bu gelişmelerden ilki XX. yüzyılın başlarında gerçekleşen 1911 Devrimi'dir. Yaklaşık iki bin yıllık tarihinin dönüm noktasında Çin İmparatorluğu, 1911 Devrimi'yle yıkılmış ve Çin Cumhuriyeti bir yıl sonra ilan edilmiştir (Xing ve Opoku-Mensah, 2010:91). Milliyetçi ideolojinin temsilcisi Guomindang'ın (Çin Ulusalçı Parti) önderliğini üstlendiği bu devrim hareketi daha çok feodal monarşiye dayanan sistemi karşısına almış ve bir anlamda Çin Cumhuriyeti burjuva devrimi sonucunda ortaya çıkmıştır (Zarrow, 2005:35). Devrim sonrasında kurulan Cumhuriyet'in başına milliyetçi lider Sun Yat-Sen geçmiştir. Devrimden 1949 yılına kadar geçen sürede milliyetçilik Çin siyasal hayatının belirleyicisi

olmuştur. Fakat 1920'lerin başında Çin'in SSCB modeline uygun sosyal bir devrim ihtiyacında olduğu iddiasındaki kesimler, Çin Komünist Partisi'nin temellerini atmıştır. Li Dazhao ve Chen Duxiu'nun başını çektiği bu grup 1921 yılında da Çin Komünist Partisi'ni (ÇKP) kurmuştur (Pletcher, 2011:266). Sosyalist/komünist fikirler bu yıllardan itibaren Çin'in siyasal hayatında görünürleşmeye başlamış ve devrim de yine bu partinin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, sosyalist devrim hareketinin aynı zamanda Çin'de milliyetçi bir cepheye alternatif oluşturan kesimlerin öncülüğünde gerçekleştirildiğini de vurgulamak gerekir.

Modern Çin'in kurulmasının gerisinde yatan ikinci gelişme ise 1949 yılında ÇKP'nin gerçekleştirdiği komünist devrimdir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde milliyetçi-komünist geriliminin lehine sonuçlandığı ÇKP, Mao Zedong önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti'ni 21 Eylül 1949 tarihinde ilan etmiştir (Akdağ, 2019a:42). 1949 yılındaki komünist devrim sonrası Çin'in dört anlamda radikal değişim ve dönüşüm geçirdiği ifade edilebilir. İlk olarak Çin, bağımsızlığını ilan ederek Batı sömürgesi olmaktan kurtulup egemen bir devlet haline gelmiştir. İkincisi, bölünmüş Çin toprakları Tayvan haricinde birleştirilmiştir. Üçüncüsü, tamamen tarıma dayalı olan ekonomisinde sanayi üretimini teşvik eden ekonomi anlayışına geçilmiştir. Son olarak da Batılı güçler tarafından "sindirilmiş" millet ruhu yeniden güçlenmiş ve Çin uluslararası sistemde bir aktör olarak yerini almıştır (Xing, 2010: 9). Sosyalist sistem mantığının siyasal iktidara gelmesi de Çin'de cumhuriyetin ilanı ile gerçekleşmiştir. Fakat sosyal ve ekonomik olarak sosyalist sisteme geçişin zeminin oluşturulması, XX. yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. 1953-1957 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Plan ile Çin özellikle hızlı sanayileşmeyi hedefleyen, ağır sanayii geliştirmeyi ve ekonomik kaynakların devlet kontrolüne alınmasını öngören reformları hayata geçirmiş ve kalkınma planlarını yürürlüğe sokmuştur (Pletcher, 2011:305-306). Mao yönetimindeki Çin, bu doğrultuda ÇKP'yi siyasal ve kültürel hayatta tek egemen haline getiren *İleriye Doğru Büyük Hamle, Sağcı Karşıtı Hareket ve Kültür Devrimi* gibi ekonomik ve sosyal reformlar gerçekleştirerek Çin'in tarım toplumundan sosyalist/komünist topluma geçişini başlatmıştır (Hardt-Landsberg ve Burkett, 2006:46-47). Bu reformlar neticesinde Çin'de sosyalist düşünce hem siyasal hem de ekonomik anlamda sistemin dayandığı yegâne ideoloji haline gelmiştir. İlerleyen yıllarda Çin ekonomisi sosyalist planlı ekonomi anlayışına giderek yakınlaşmıştır. Çin'de devlet tarafından komünler kurulmuş, özel yatırım ve ticaret yasaklanmış ve üretilen mallardan komünlerin ihtiyacından fazlasının devlete aktarıldığı bir sistem oluşturulmuştur (Çiçek, 2011:188).

Küba, XIX. yüzyılın ortalarına kadar İspanya'ya karşı sömürge gerilimleri üzerinden cereyan eden siyasal hayatı ile Amerika kıtasının güneyinde yer alan bir ülkedir.¹ Küba'nın ekonomik ve siyasal anlamda İspanya'ya karşı başlattığı direniş XIX. yüzyılın ortalarından sonrasına denk gelmektedir. 10 Ekim 1868 tarihinde ihtilalin ilk adımı atan Carlos Manuel de Cespedes isimli toprak sahibi, Küba'nın bağımsız olduğunu vurgulayarak kölelerini azat etmiş ve İspanya'ya karşı bağımsızlık savaşının fitilini ateşlemiştir. Sonrasında XX. yüzyıla girerken Jose Marti'nın bir İspanyol tarafından öldürülmesiyle başlayan ikinci başkaldırıya, Küba 1899'da Amerikan kontrolünde de olsa bağımsızlığını ilan etmiştir (Demir, 2019:3). XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Küba'nın siyaseti üzerinde etkin rol oynamasına rağmen 1933 yılında Fulgencio Batista'nın iktidarı ele geçirmesi Küba'nın üzerindeki ABD hâkimiyetini sınırlandırmıştır. 26 Temmuz 1953'te ise Küba'nın Bayamo ve Santiago merkezlerinde Marksist-Leninist devrimci Fidel Castro Batista'ya karşı bağımsızlık hareketini başlatmış (Angın, 1967:18-38), sosyalist devrim de 1 Ocak 1959'da Castro'nun siyasal iktidarı ele geçirmesiyle tamamlanmıştır. Sonrasında iktidarı ele geçiren Castro ülkenin siyasal ve ekonomik yapısının sosyalist/komünist fikirler ekseninde tekrardan yapılandırılması gayesiyle bir dizi reformu yürürlüğe koymuştur. İlk olarak ülke içinde yabancı sermayeye ait olan tarım arazileri Toprak Reformu Yasası'yla köylülere dağıtan Castro yönetimi, ayrıca büyük tarım arazilerini de devletleştirmiştir (Gonzalez, 1992:16-17). Ülkede faaliyet yürüten çoğu yabancı şirket kamulaştırılmış, işçiler sosyal güvenlik kapsamına dâhil edilmiş ve nihayet 1960'ların sonuna gelindiğinde Küba'da bütün sanayi ve hizmet sektörü devlet kontrolüne alınarak ülkede sosyalist ekonomi anlayışının kurumsallaşması süreci büyük oranda tamamlanmıştır.

Sosyalist sisteme geçişte iki ülkenin de tedrici bir süreçten ziyade mevcut iktidarı alaşağı etmek suretiyle ani ve radikal hareketlerin etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle iki ülkenin de devrim metodolojisi Marksist-Leninist ideolojinin büyük ölçüde öngördüğü şekildeyken iki ülkede de sosyalist devrimin taban kuvveti köylülerden oluşmaktadır. Yani işçi sınıfının rolü oldukça sınırlıdır. Bu nedenle iki ülkede de teoriden ziyade komünist sisteme geçişte Rusya'daki devrimin rol-model alındığı ifade edilebilmektedir. Öte yandan iki ülkede de Lenin'in ifade ettiği öncü komünist parti sosyalist sisteme geçişte belirleyici olmuştur. İki devrimin de anti-emperyalist eğilim taşıması bir kenara ülkelerin siyasal yapısında radikal değişimin gerekliliği noktasında birleştiği görülmektedir (Sartre, 1968:235-236; Zarrow, 2005:40).

1 Küba'nın tarihi hakkında detaylı bilgi için bkz.: <http://www.historyofcuba.com/cuba.htm>

4. ÇİN VE KÜBA'NIN SİYASAL SİSTEMİ

Tarihsel geçmişleri, kendilerine özgü kültürel yapıları ve devlet gelenekleri ile Çin ve Küba, dünyada kendilerine özgün devlet yapılarına sahip ülkelerdir. Fakat iki ülke aynı zamanda sosyalist/komünist siyasal sistemlerin özelliklerini sahiplenmeleriyle belirli açılardan benzer siyasal örgütlenme anlayışını paylaşmaktadır. Bu bağlamda Çin ve Küba'nın siyasi rejimine ilişkin genel bir açıklama yapılacak olursa, iki ülkenin anayasal düzeni, temel siyasal erkleri ve kurumlarına dair bilgiler aşağıda Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Çin ve Küba'da Anayasal Düzen ve Kurumlar

	ÇİN	KÜBA
REJİM	Halkın Demokratik Diktatörlüğüne Dayanan Sosyalist Cumhuriyet	Sosyalist Cumhuriyet
YASAMA ORGANI	Çin Ulusal Halk Kongresi	Halk Güçleri Ulusal Meclisi
YÜRÜTME ORGANI	Devlet Başkanı (Devlet Konseyi)/Merkezi Halk Hükümeti	Devlet Başkanı/Bakanlar Kurulu
YARGI ORGANI	Yüce Halk Mahkemesi ve Yüce Halk Savcılığı, Halk Mahkemeleri	Yüce Halk Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığı, Halk Mahkemeleri
SİYASİ PARTİ REJİMİ	Tek Partili Rejim	Tek Partili Rejim

Kaynak: Ülkelerin anayasaları dikkate alınarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1'de belirtildiği üzere iki ülkenin de sosyalist/komünist ideolojiyi devrimin üzerinden yıllar geçmesine rağmen siyasal sisteminin merkezinde konumlandırmaya devam ettiği görülmektedir. Çin ve Küba siyasi teşkilatlanma ve egemenliğin kaynağı bakımından birbirlerine benzer örneklerdir. İki ülke arasındaki fark ise siyasi parti rejiminde belirginleşmektedir. Fakat belirtmelidir ki, iki ülkede de komünist parti siyasal sistemin egemenidir. Devletin tüm organları partinin denetimi ve gözetimi altındadır. Parti yalnızca siyasal hayatta iktidarın tek sahibi değil aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel vb. gibi insan yaşamının çeşitli alanlarında söz sahibidir. Son olarak da iki ülkenin rejimlerinin yukarıda kurgulanan sosyalist/komünist siyasal sistemlere çoğu yönüyle uyduğu belirtilebilir.

4.1. Rejim

Çin Anayasası, ülkeyi işçi sınıfı liderliğinde ve köylü-işçi ittifakına dayanan halkın demokratik diktatörlüğünün kontrolünde sosyalist bir cumhuriyet olarak tanımlamaktadır (China's Constitution of 1982: Md. 1). Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkelerinin benimsendiği Çin'de devlet, sosyalist hukuki sistemin birliğini koruma ve sosyalizmi yaygınlaştırma görevlerini üstlenmektedir (Md. 5). Halkın demokratik diktatörlüğüne dayanması bakımından Çin, cumhuriyet rejiminin gereği olarak anayasada iktidarın ya da egemenliğin yalnızca halka ait olduğunu açıkça belirtmektedir. Fakat bu cumhuriyet ÇKP'nin liderliğinde Marksizm-Leninizm ideolojilerini ve Mao Zedong'un fikirlerini benimsemesiyle Çin'e özgü sosyalist cumhuriyettir (China's Constitution of 1982: Md. 3-4). Öte yandan Çin 22 Eyalet, 5 özerk bölge, 4 şehir hükümeti ve iki özel idari bölgeden oluşan idari yapısıyla toplamda 33 eyaletten oluşmaktadır (Anadolu Ajansı, 2017).

Küba, tarihinin uzun dönemi boyunca Avrupalı devletlerin sömürgesi olmuştur. Bu durum, Küba'nın siyasal sisteminin Batı tipi demokrasilere benzer şekilde gelişmesini de etkilemiştir. Fakat 1933 yılına gelindiğinde Batista'nın diktatörlüğündeki bir ülke haline gelen Küba'nın rejimi 1959 yılında Che Guevara ve Fidel Castro gibi komünist devrimcilerin liderliğinde gerçekleştirilen devrim sonrasında sosyalist cumhuriyet niteliği kazanmıştır (Parlak ve Caner, 2005:440).

Küba'nın siyasal rejimini tanımlayan Küba Anayasası'nın ilk maddesi ülkenin demokratik, bağımsız, egemen ve sosyalist niteliklerine dikkat çekmekte ve Küba'yı üniter bir devlet olarak tanımlamaktadır (Cuba's Constitution of 2019: Md. 1). Hatta son değişikliklerle birlikte Küba Anayasası sosyalist sistemin değiştirilemeyeceğini de garanti altına almıştır (Md. 7). Küba'da devletin organları arasında ne tam olarak kuvvetler ayrılığı ne de tam olarak kuvvetler birliği ilkesinin benimsendiğinden söz etmek mümkündür (Md. 121). Bu nedenle kuvvetler arasında karşılıklı işbirlikleri üzerinden sistemin işlediği belirtilebilir.

4.2. Yasama Organları

Çin Anayasası'nda egemenliğin sahibi olarak belirtilen halk, ulusal ve yerel düzeydeki kongre ya da meclislerle yönetime katılmaktadır. Bu anlamda, Ulusal Halk Kongresi (UHK) Çin'in ulusal yasama organıdır. Siyasi partilerin katılımıyla temsil esasına dayanan Kongre, tüm üyelerin katılımıyla yılda 1 kez toplanmakta, 5 yıllık yasama dönemi boyunca 18 yaşını geçmiş vatandaşların oy kullandığı seçimlerde seçilmektedir (Md. 34). UHK'nin yılda bir kez toplanmasına karşın Daimi/İcra Komitesi yasama organının iş ve işlemlerini yıl boyunca yürütmektedir (Md. 57-60). UHK'nin görev ve yetkileri genel olarak anayasayı değiştirmek, yasa yapmak, devlet başkanını ve yardımcısını seçmek ya da görevden almak, üst düzey idari yöneticilerin atamak, savaş ve barış ilanına karar vermek ve yüksek mahkemenin başkanını seçmektir (China's Constitution of 1982: Md. 62). Çin'de UHK'nin yanında Yerel Halk Komiteleri de bulunmaktadır. Bu Komitelerin yerel halkın ihtiyaçlarını gidermek, siyasal hayata katılıma aracılık etmek ve sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek gibi görev ve sorumlulukları bulunmaktadır (Parlak ve Caner, 2005:276).

Küba'da yasama organı, Halk Güçleri Ulusal Meclisidir. Meclis, anayasada devletteki en yetkili ve en üst organ ve tüm vatandaşların genel iradesinin temsil edildiği kurum olarak tanımlanmaktadır. Üyeleri, Komünist Parti üyeleri arasından 5 yıllığına seçilmektedir. Anayasa değişiklikleri ve yasaları yapmak, bütçeyi kabul etmek ve Bakanlar Kurulu'nu denetlemek gibi görev ve yetkileri bulunmaktadır. Çin'de olduğu gibi Küba'da da Halk Güçleri Ulusal Meclisi kendi başkanı ve başkan yardımcılarını, Devlet Konseyi üyelerini, ülkenin devlet başkanı ve başkan yardımcısını ve yüksek mahkeme üyelerini seçmektedir (Cuba's Constitution of 2019: Md. 102-109). Anayasa'ya göre yasama organı tarafından belirlenen Devlet Konseyinin başkanı aynı zamanda hem devletin hem de hükümetin başıdır ve Halk Meclisinin tatilde olduğu sürede yasamanın faaliyetlerini yürütmekle görevlidir (Md. 107).

Küba'da seçimler genel oy hakkı ilkesine göre 5 yılda bir yapılmaktadır. En az 2 senedir ülkede ikamet eden ve 16 yaş ve üzeri Küba vatandaşları seçimlerde oy kullanabilmektedir. Ülkede seçilme hakkı ise 18 yaş ve üzerindeki vatandaşlara tanınmıştır (Cuba's Constitution of 2019: Md. 204-207).

4.3. Yürütme Organları

Çin'in yürütme organı temel olarak Devlet Başkanı, Devlet Konseyi ve Hükümet'in birleşiminden oluşmaktadır. Konsey, Devlet Başkanından sonra devletin en yüksek idari otoritesidir. Yetkileri ve görevleri açısından devletin yürütme organı olan Konsey başbakan, başbakan yardımcılarını, Devlet Konseyi üyeleri, bakanlar ve komisyon başkanları, genel denetleyici ve genel sekreterden teşkil olunmaktadır (China's Constitution of 1982: Md. 85-86). Konseyin görev süresi Ulusal Halk Meclisinin görev süresiyle aynıdır. Konsey idari yasalar ve kurallar koyma, devletin yerel idari otoritelerini denetleme, ulusal ekonomik ve sosyal kalkınma ile bütçeyi planlama gibi çeşitli yetkilere sahiptir (China's Constitution of 1982: Md.89).

2019 yılında yürürlüğe giren yeni anayasa Küba'da başbakanlık makamı oluşturulmuştur ve yürütme organında birden çok aktör bulunmaktadır: Devlet Başkanı, Devlet Konseyi ve Bakanlar Kurulu. Başkan, Ulusal Halk Meclisinin mutlak çoğunluğunun oyuyla seçilmektedir. Küba Devlet Başkanı ülkeyi temsil etmekte ve ülkenin genel politikasını yürütmektedir. Meclisin çıkardığı yasaları onaylama ve yayımlama yetkisi bulunmaktadır. Başkan aynı zamanda Ulusal Devrim Ordusunun da başkomutanıdır (Cuba's Constitution of 2019: Md. 125-128). Küba Anayasası'na göre Başkan, Bakanlar Kurulunu diğer ifadeyle hükümeti atamayla yetkilidir ve meclis tarafından onanan bu hükümet aracılığıyla yürütme fonksiyonu yerine getirilmektedir. Kurul, Halk Meclisine yasa önerisinde bulunma ve hükümetin politikasını yürütme yetkisinin yanında Halk Meclisinin yasama görevlerini de yerine getirmektedir (Md. 133-137).

4.4. Yargı Organları

Halk Mahkemeleri, Çin'in yargı organlarıdır. Bu mahkemeler adli ve idari davalara bakmakla yetkilidirler. Halk Mahkemeleri, Yüce Halk Mahkemesi, Yerel Halk Mahkemesi, Askeri Mahkemeler ve Özel Mahkemelerden oluşmaktadır. Yüce Halk Mahkemesi Çin'in en yüksek yargı organıdır ve UHK'ye karşı sorumludur. Yüce Halk Mahkemesinin başkanının görev süresi UHK'nin görev süresiyle aynıdır (China's Constitution of 1982: Md. 129-133). ÇKP'nin yargı organına karşı üstünlüğü anayasa tarafından kabul edilmektedir. Anayasaya göre Yargı organındaki bir diğer önemli kurum Yüce Halk Savcılıklarıdır ve yasaların denetiminden sorumludur. Yüce Halk Savcılığı başkanının da görev süresi UHK'nin görev süresiyle aynıdır (Md. 134-135).

Küba'da yargı organı anayasada Adalet Divanları başlığı altında düzenlenmektedir. Çin'in yargı düzenine benzeyen Yüce Halk Mahkemesi, Küba'nın üst-yetkili yargı organıdır. Mahkeme yasama organının çıkardığı kanunları denetlemekten ziyade ülkedeki mahkemeler üzerinde bağlayıcı karar alma yetkisine sahiptir. Mahkemenin üyeleri Halk Güçleri Ulusal Meclisi ya da Devlet Konseyi tarafından seçilmektedir (Cuba's Constitution of 2019: Md. 147-149). Küba'da anayasa göre bir diğer önemli yargı organı da Cumhuriyet Başsavcılığıdır. Başsavcılık ülkedeki adli davaların çözümüyle ve devletin kurum ve kuruluşlarının iş ve işlemlerinin anayasaya uygunluğunun denetimiyle yetkilendirilmiştir. Cumhuriyet Başsavcısı da Halk Güçleri Ulusal Meclisi tarafından seçilmektedir (Md. 156-159).

4.5. Siyasi Parti Rejimi

Sosyalist/komünist rejimlerde yani sınıf mücadelesinin ortadan kalktığı komünist düzende yalnızca tek partinin egemenliği söz konusu olmaktadır. Zira mücadelenin olmadığı bir siyasal hayatın çoğulculuğu var etmesi de beklenebilir bir durum değildir. Komünist parti, rejimin temel siyasal örgüt yapılanmasıdır. Toplumı yönetmek ve hükmetmek yetkisine haiz olan bu partiler, aynı zamanda siyasal sistemin üzerine konumlandığı çekirdeği ifade eder (Teziç, 2016:418-420). Çin ve Küba örneklerinde de bu nitelikteki siyasi parti rejimini görmek mümkündür.

1949'dan beri Çin, 1921'de kurulan ÇKP'nin elindeki tek parti iktidarıyla yönetilmektedir. Ülkede devlet-parti bütünleşmesi söz konusudur ve parti genel sekreteri aynı zaman ülkenin devlet başkanıdır. Fakat belirtilmesi gerekir ki, tek-partili sistemler devletin tüm kurum ve kuruluşlarına hakim olan yasal yalnızca bir parti bulunduğu parti rejimlerini tanımlamaktadır (Roskin vd., 2015:240). Bu anlamda, Çin'in tam olarak tek partili rejim niteliğine uyduğu söylenememektedir. Zira Çin'de ÇKP'den farklı partiler de bulunmaktadır. Örneğin Çin Guomintang Devrimci Komitesi, Demokratik Birlik, Demokratik Ulusal İnşa Birliği, Demokrasiyi Teşvik Derneği, Köylü ve İşçi Demokratik Partisi, Zhi Gong Partisi, Tayvan Demokratik Özyönetim Birliği ile Juisan Derneği Çin'in diğer siyasal partilerdir. Fakat bu partiler ÇKP'nin önderliğini desteklemektedirler. Bu nedenle Çin'in birden çok partinin faal olduğu fakat işbirliğine dayanan tek partinin iktidarındaki bir parti rejimine sahip olduğu belirtilebilir. Ayrıca bu partilerin ÇKP karşısında bir iktidar mücadelesi veren partiler olmadığının da altı çizilmez. Halkın demokratik diktatörlüğünü yürütme yetkisindeki ÇKP, sistemde demokratik katılımın da temsil edildiği aktördür. Siyasal yaşamda diğer partilerin varlığına müsaade edilse de siyasal rejimin denetim ve yetki bakımında en üst düzeyinde yer alan parti ÇKP'dir. Parti'nin aldığı her karar devlet politikası niteliğindedir. Dolayısıyla Çin'de parti-devlet bütünleşmesi ve partinin devletle organik bağının kuvvetli olduğu ifade edilebilir.

Küba'daki siyasi parti rejimi de Çin'deki rejime benzemektedir. Küba Komünist Partisi (KKP) ülkede faaliyette olan tek yasal yetkili siyasi partidir ve partinin birinci genel sekreteri ülkedeki en güçlü otoriteyi temsil etmektedir. Küba vatandaşlarının tümü partiye doğal olarak üyedirler (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2021). Partinin işleyişi ve organizasyon yapısı da tek-adam rejimini sağlamlaştırmak üzerine kurulmuştur (Parlak ve Caner, 2005:448). Anayasa'da Küba ulusunun bekçisi olarak tanımlanan KKP, devletin ve toplumun yöneticisi ve yönlendiricisidir. Bu yetkiyle KKP, Küba'da sosyalizmin yaygınlaştırılması gayesine hizmet etmektedir (Cuba's Constitution of 2019: Md.5). 1992 yılında alınan kararla birlikte ülkede komünist ideolojiyi benimsemeyen partiler illegal sayılmışsa da günümüzde Küba'da hiçbir partinin seçim kampanyası yapmasına ya da kamuya açık politika faaliyeti yürütmesine izin verilmemektedir. Küba Genç Komünist Ligi, Küba İşçi Merkez Birliği, Devrimi Savunma Komiteleri, Üniversite ve Üniversite Öğrencileri Federasyonları ve Küba'nın Öncüleri Hareketi Küba'da KKP ile birlikte komünist ideolojinin yaygınlaştırılması ve yeni nesillere aktarılması için faaliyettedirler.

5. ÇİN VE KÜBA'DA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: SİYASET VE EKONOMİ

1970'li yıllardan itibaren uluslararası anlamda yükselişe geçen neo-liberalizmin etkisiyle değişen dünya düzeninde sosyalist/komünist ülkelerde siyasal ve ekonomik değişimlerin meydana geldiği görülmektedir. Bu değişim sürecinin SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte hız kazandığı da tartışma götürmez bir gerçektir. Çin ve Küba'da değişimin yaşandığı iki ülkedir. İki ülkenin sosyalist devrim sonrasında benimsediği sosyalist merkezi planlamaya dayanan ekonomi anlayışı, XX. yüzyılın sonlarından itibaren atılan ekonomik liberalleşme adımlarıyla değişmeye başlamıştır. Fakat değişimin sınırlı kaldığı siyasal alanında iki ülkenin de merkezietçi siyasal rejiminin sosyalist/komünist niteliklerini koruduğu ifade edilmelidir.

Bu minvalde ilk olarak iki ülkenin mevcut siyasi rejimleri hakkında bir değerlendirme yapılacak olursa; hem Çin hem de Küba anayasalarında birer sosyalist cumhuriyet olarak tanımlanmaktadır. Fakat iki ülkenin de rejiminde egemen konumda olan komünist partiler ve ideoloji, bu ülkelerin rejimlerinin totaliter sistemlere benzeyen yönlerini ifade etmektedir. Fakat totaliter sistemler, toptancı ve resmileştirilmiş bir ideolojiye, mutlak güce sahip lider ve partisine, kitle iletişim araçlarının tam kontrolüne, ordunun tek elden yönetimine ve ekonomik yaşamdaki devletin belirleyiciliğine dayanmaktadır (Heywood, 2007:36-37). Juan Linz (2008:35-36) de bir sistemin totaliter olarak tanımlanabilmesi için bir ideolojinin, kitlesel bir tek-partinin ve kitlelere hesap vermeyen ve barışçı yöntemlerle ülke yönetiminden el çektileremeyen siyasal iktidarın varlığına dikkat çekmektedir. Buradan hareketle ne Çin ne de Küba'nın tam olarak totaliter sistemler olduğu söylenememektedir. Çin, Marksizm-Leninizm ilkeleri doğrultusunda demokratik merkezizetçiliğe dayanan ve ÇKP'nin tek-parti olduğu bir siyasal rejimle yönetilmektedir. Bu partinin devlet mekanizması ve sivil kurumlar üzerindeki mutlak yetkisi ve partinin seçimle siyasal iktidardan uzaklaştırılmasının mümkün olamaması, Çin'i totaliter tek parti sistemlerine yakınlaştırsa da sınırlı da olsa halk katılımının olduğu Çin totaliter bir sistem olarak tanımlanamamaktadır. Küba'da da KKP'nin sistem içindeki konumu ÇKP ile çoğu noktada benzerdir. Dolayısıyla iki ülkede de totaliter sistemlerin özellikleri dikkat çekse de sosyalist sistemlerin niteliklerinin daha ağırlıkta olduğu ifade edilmelidir. Bununla birlikte, Küba hem katı merkezizetçi anlayışa sıkı sıkıya bağlı idari yapısıyla hem de Çin'e nazaran parti-lider bütünleşmesinin dozunun fazlalığıyla² öne çıkmaktadır. Küba'daki bu durumu 1980'lerde ülkenin içine girdiği siyasal ve ekonomik krizin Castro'nun iktidarını daha da güçlendirdiği argümanı ile açıklamak mümkündür. Buna karşın Çin'in mevcut durumda farklı siyasi yönetim düzeylerine sahip olması nedeniyle âdem-i merkezizetçiliğe yakın yönetim yapısının, Küba'da olduğu gibi merkezizetçi ve tek kişinin elinde toplanan bir siyasal iktidarın güçlenmesini engellediği belirtilebilir. Yine bu bağlamda Çin siyasal kültüründe ÇKP'nin egemenliğinin liderlerin önüne geçtiği tespiti yapılabilmektedir. Ayrıca ÇKP'nin Politbüro Daimi Komitesi'nin devlet yönetimindeki en yetkili organ ve ÇKP'nin liderinin Politbüro'nun da başkanı olması, ülke yönetiminde liderlerin yerine partiyi öne çıkaran bir yapıyı var ettiği söylenebilir (Sezen, 2021:3). Her ne kadar ÇKP'nin kurucu lideri Mao'nun liderliği öne çıksa da partinin devrim sonrasında kısa aralıklarla değişen liderlere sahip tarihi, Çin'i Küba'daki parti-lider-toplum bütünleşmesi kültüründen görece ayırmaktadır. Özetle, Çin bağlamında rejimde partinin devamlılığın esas alındığı, buna karşın Küba'da KKP'nin lider-odaklı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu anlamda Küba'nın özellikle Batista'dan beri tek adam diktatörlüğünün örneği haline geldiği ve ülkenin idaresinde KKP belirleyici olsa da asıl yetkinin tek adamda toplandığı bir rejim görünümünü verdiği anlaşılmaktadır.

İki ülkenin mevcut durumdaki ekonomisi dikkate alındığında tartışma götürmez bir gerçek vardır ki devlet hala ekonominin egemenidir. Ekonominin gidişatında nihai karar yetkisi merkezi yönetimin elindedir. Örneğin günümüz Çin Anayasası'nda ülkenin ekonomi anlayışı hususunda mülkiyetin toplumun tümü tarafından sahiplenildiği, üretim araçlarının halkın elinde bulunduğu ve "*Herkesin yeteneğine göre üretime katıldığı ve ihtiyacı kadar tükettiği*" ifade edilmektedir (Md. 6). Marksizm'in komünist toplum idealinin temel ilkelerinin benimsediği bu ekonomi anlayışında, ekonomik ilişkilerin halkı temsilen devletin yani ÇKP'nin kontrolünde olduğu da kabul edilmektedir (Md. 7). Ek olarak anayasa, devleti sosyalist piyasa ekonomisinin uygulanmasında tek yetkili organ olarak tanımlamaktadır. Öyle ki yabancı yatırımcıların ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunması ve ülkedeki yerli yatırımcılarla işbirliği yapmasına da devlet izin vermektedir (Md. 9, 18). Benzer şekilde Küba'nın ekonomi anlayışı da sosyalist ilkelere dayanmaktadır. Devlet ekonomiyi yönlendirme, denetleme ve izleme yetkilerine sahip olmasıyla ekonominin gidişatını belirleyen esas aktördür. Küba Anayasası'nda belirtildiği üzere, ülkede temel üretim araçlarının mülkiyeti topluma verilmiş ve devlet, sosyalist planlama anlayışıyla ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek ile görevlendirilmiştir (Md. 18-19). Günümüz itibarıyla Küba'da devlet özel girişimciler ve bireylere mülkiyet hakkını tanımış olsa da (Cuba's Constitution of 2019, 2019:22), bu mülkiyet hakkı özel kanunlara tabi olmakta ve devlet bu tipteki mülkiyet ilişkilerinde nihai karar verici konumunu sürdürmektedir. Bu bağlamda, hâlihazırda Çin ve Küba'nın sosyalist ekonomi mantığının ülke ekonomisini şekillendirmeye devam ettiği iki ülke olduğu ve iki ülkede de merkezi planlama, müdahalecilik ve kolektif mülkiyet gibi ilkelerin ekonomide belirleyici rollerini kaybetmedikleri belirtilebilir. Bununla birlikte, iki ülkenin de sosyalist ekonomi anlayışlarını özellikle SSCB'nin yıkılışından sonraki yıllarda kapitalist sistemle belirli ölçülerde uyumlaştırmayı amaçlayan adımlar attığı görülmektedir. Diğer ifadeyle bu çalışmada siyasal alandaki tutuculuğun ekonomide gevşetildiği savının iki ülke için de geçerli olduğu belirtilebilmektedir. Çünkü 1970'lerin sonlarından itibaren Çin, 1990'lar sonrasında ise Küba ekonomide reform ve dışı açılma programlarını başlatmışlardır.

2 KKP'nin lideri aynı zamanda devlet başkanı sosyalist devrimden sonra yalnızca iki kez değişmesi, partinin ve devletin liderlerine olan bağlılıklarının ya da liderin parti üzerindeki aşkın gücünün belirtilerileri olarak okunabilir.

Mao'nun vefatından sonra Çin ekonomisinin ciddi değişim ve dönüşümler geçirdiği ve özellikle 1970'li yılların sonlarından itibaren oldukça kapsamlı ekonomik reform sürecine girdiği bilinmektedir. Hatta Mao'dan sonra ülkenin yönetimine geçen dışa açılma sürecinin mimarı Deng Xiaoping ile birlikte Çin'de devletçi ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinin başladığı görülmektedir. Batı ile ekonomik ilişkilerde "açık-kapı" politikası olarak adlandırılan bu değişim süreci de günümüzde (2022) hala ülkenin ulusal ekonomisini ve dış ülkelerle ekonomik ilişkilerini şekillendirmektedir (Pletcher, 2011:336). Çin, "Reform ve Dışa Açılma" programı adı altında bu yıllarda ekonomik serbestleşmeye ve piyasa odaklı ekonominin gelişmesine zemin hazırlayan reform ve uygulamaları hayata geçirerek ekonomiyi devlet haricindeki aktörlere de açmış, bu dönemde ülke ciddi büyüme oranlarını yakalamış ve dünya sıralamalarında üst basamaklara çıkmıştır. Örneğin, 1978'de Gayri Safi Milli Hâsılanın (GSMH) yaklaşık %80'ine karşılık gelen üretimi gerçekleştiren devlet, 1997'de %30'unu üretir hale gelmiştir (Timurtaş, 2018:60; The World Bank Data, 2021). Yıllık %10 dolaylarındaki büyüme rakamları da Çin'in dışa açılma reformlarının meyvelerini verdiğini göstermiş ve Çin giderek uluslararası kapitalist sistemle daha yakın ilişkiler kuran ve kapitalizmin ortadan kaldırılmasını değil revize edilmesi ya da ondan faydalanılmasını savunan bir ülke görünümüne bürünmüştür.

1978'den itibaren Çin'de pazar ekonomisinin, yabancı sermayenin ve finans piyasalarının geliştirilmesi gayesiyle bir dizi yasal düzenlemelere gidilmiş ve Çin kademeli olarak sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişin zeminini hazırlamıştır. 1979'da çıkarılan Çin ve Yabancı Ortak Sermaye Girişimler Yasası'nı 1983'te Ticari Markalar Yasası ve 1993'teki Şirketler Yasası izlemiş ve özellikle 1997'de yürürlüğe giren Fiyat Yasası ile yeni ekonomik modelin kurumsallaşması amaçlanmıştır (Çalık, 2011:193-194). Reformlarla birlikte ülkede tarım sektörü başta olmak üzere çoğu alanda fiyat mekanizmasının işler hale gelmiş, serbest ticaret bölgelerinin sayısında artış yaşanmış ve çeşitli kamu kurumları özelleştirilmiştir. Böylelikle ülkenin ekonomisi giderek liberal ekonominin araçlarıyla donatılmaya başlamıştır. Sonrasında Çin, ekonomisinin küresel sistemle entegrasyonun gerçekleştirilmesi amacıyla 1989 yılında Uluslararası Para Fonu'na, 2001 yılında da Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur (Şimşek, 2005:79; Hürriyet, 2001). Bu gelişme 1978'de başlayan dışa açılma ve planlı ekonomiden uzaklaşma programının ne derecede başarılı olduğuna dair önemli bir gösterge olarak okunmalıdır. Ayrıca ülkedeki ekonomi anlayışının sosyalist/komünist mantıktan uzaklaşma düzeyini göstermesi bakımından da oldukça önemlidir. 1988'de özel sektöre izin verilmiş, 1993 yılında sosyalist piyasa ekonomisi kavramı anayasaya girmiş ve 1999'da kamusal olamayan ekonomi faaliyetlerinden bahsedilerek ekonomideki özel sektöre daha fazla önem verildiği açıklanmıştır. 2004 yılında da özel sektörün bizatihi devlet tarafından destekleneceği anayasal garanti altına alınmıştır (Sezen, 2007:33-35). Ayrıca Çin'de atılan bu reform adımları aynı zamanda anayasal değişikliklerle de desteklenmiştir. 1954 Anayasası, 1982 yılında radikal bir değişime uğramış ve sonrasında bu anayasa da 1988, 1993, 1999 ve 2004 yıllarında tekrardan değiştirilmiştir. Gelinek noktada ise Çin'in ekonomi bağlamında geçmişini geride bıraktığı ifade edilebilir. Nitekim ülke 2000'li yıllarda tabiri caizse ekonomik sıçrayış sürecine girmiş, satın alma gücü paritesine göre dünyanın zirvesine yerleşmiş ve dünya ekonomisinde ABD'den sonra ikinci sıraya yükselmiştir (Akdağ, 2019b: 66). Görüldüğü üzere Çin'de 1970'lerin sonundan itibaren ciddi anlamda liberal politikalara geçiş süreci yaşamıştır. Fakat bu geçişin ana aktörü yine devlet, yani ÇKP olmuştur. Siyasi düzeni çoğu yönüyle koruyan ÇKP, kontrollü ve yavaş bir şekilde ülkenin ekonomi anlayışını sosyalist anlayıştan piyasa sosyalizmine doğru dönüştürmüştür.

Küba ekonomisine gelince, sosyalist devrimden 1990 yılına kadar geçen bir dönem için ekonomide sosyalistleşme döneminin başladığı ya da diğer ifadeyle planlı ekonominin hâkim anlayış haline geldiği ifade edilebilir. Devrim sonrasında Küba'da bankacılık, ulaşım, iletişim ve ticaret alanlarında kamulaşturmalar başlamış, yabancı yatırımlar yasaklanmış, ekonomide kolektivizasyon ağırlık kazanmış, ithal ikameci sanayileşme modeli benimsenmiş ve eğitim ve sağlık alanlarında sosyalist/komünist ideoloji paralelinde değişiklikler yapılmıştır (Ağdemir, 2015:113-114). Fakat 1970'lere gelindiğinde Küba'nın ekonomisi hala ciddi sanayileşme adımlarını atamamış ve Milli Hâsılanın çoğunluğu tarıma dayalı gerçekleştirmiştir. Ülkenin dış ticaret faaliyetleri de SSCB başta olmak üzere Doğu Almanya, Bulgaristan ve Romanya gibi sosyalist ülkelerle yapılan karşılıklı ticaret anlaşmaları üzerinden yürümüştür. 1980'lerde de çoğu sosyalist ülkede pazar ekonomisine uyum için reformlar başlatılmışken Küba'da rejim devletin ekonomideki rolünü arttıran adımlar atmış ve nihayetinde 1990'larda kriz patlak verdiğinde ülke ekonomi hazırlıksız yakalanmıştır (Perez-Lopez, 1998). Bu nedenle 1990 sonrası başlayan değişim dalgasıyla ülke ekonomisinin rotası da değişmeye başlamıştır. 1980'lerden beri devam eden kriz döngüsünün SSCB'nin yıkılışıyla birlikte hızlanması ve ülkenin ekonomisi giderek kötüleşmesi reformları gerekli kılmıştır. Zira hem dünya üzerindeki en büyük müttefikini kaybetmesi hem Avrupa'daki müttefiklerin kapitalizme yönelmesi nedeniyle ekonomik desteğini yitiren (Petras ve Eastman-Abaya, 2014:98) hem de coğrafi anlamda çok yakınında güçlü bir rakiple karşı karşıya kalan Küba, bu yıllarda siyasal ve ekonomik açıdan darboğaza girmiştir.

Bu krizden kurtulma gayesiyle Küba'da reform süreci başlatılmıştır. İlk olarak, Küba'da bazı özel işletmeler teşvik edilmeye başlanmış, devlet haricinde de istihdamın önü açılmış ve devlet merkezi planlama anlayışını belirli alanlarda gevşetmiştir (Ağdemir, 2015:119). Ayrıca Küba 1990'lı yıllarda ekonomisini yeniden yapılandırma gayesiyle *Barış Zamanı Özel Dönemi* olarak adlandırılan ekonomik reform programını hayata geçirmiştir. Özellikle turizm alanında yapılan reformlar ki bunlar önemli serbestleştirmeleri içermektedir, Küba ekonomisini sosyalist anlayışa dayanan kapalı ekonomiden kapitalist pazar ekonomisine yakınlaştırmıştır (Petras ve Eastman-Abaya, 2014:107). Günümüzde hala yürürlükte olan uluslararası yatırımcıların Küba'da yerli girişimcilerle ortaklık yapmalarının önünü açan 1982 tarihli 50 sayılı Kanun (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2022) ekonominin dışa açılmasında tekrardan işlevsel hale getirilmiştir. Öte yandan 1993 yılında Küba'da dolarizasyon sürecine girilmiş ve 1994'te de Küba pesosu konvertibl hale gelmiştir. 50 Sayılı Kanun'un izin verdiği yabancı yatırımlar devlet tarafından ciddi anlamda desteklenmiş hatta yabancılara Küba'da özel mülk edinme hakkı dahi verilmiştir. Yine yabancı bankaların Küba'da temsilcilikler açmasına izin verilmiştir (Perez-Lopez, 1998). 1990'lardan itibaren hız kazanan reform süreci XXI. yüzyılın ilk çeyreğinde de devam etmiş ve Küba özel sektörün teşvik edilmesi, yurtdışına çıkış, özel mülkiyet edinilmesi ve al-sat işlemleri ve yabancı yatırımcıların desteklenmesi gibi çoğu alanda yasakları kaldıran yasal reformları yürürlüğe koymuştur. Fakat 2005 yılına gelindiğinde Castro çeyrek asırdır devam eden Barış Zamanı Özel Dönemi'nin geçerliliğinin kalmadığı ilan etmiş ve ülkede ne zamandır izlenen liberalleşme politikalarını askıya almıştır. Bu süreçte doların piyasada kullanımı tekrardan yasaklanmış ve çoğu yabancı yatırımcı Küba'nın merkezîyetçi mantığa dayanan ekonomi politikaları nedeniyle ülkeden ayrılmıştır (Demir, 2019:6). Fakat 2019 yılındaki anayasa değişikliğiyle Küba, yabancı yatırımcıları ekonomik gelişmesinin baş aktörlerinden saymış ve özel mülkiyeti de güvence altına alarak yabancı yatırımcılara olumlu sinyaller vermiştir (Cuba's Constitution of 2019: Md. 22, 28). Bu nedenle, son yıllarda sosyalist ekonomi anlayışına muhalif adımlar atan Küba'nın komünist ekonomiden görece uzaklaştığını ifade etmek mümkündür. Reformlar neticesinde devlet haricindeki ekonomide görünür hale geldiği aşikâr olan yeni sermaye sınıflarının Küba ekonomisinin liberalleşmesi sürecinde belirleyici olacağı düşünülebilir.

Son olarak iki ülkenin yaşadığı ekonomik dönüşüm üzerine bir karşılaştırma yapılacak olursa; Çin'in Soğuk Savaş sonrası konjoktüre uyum sağlama açısından Küba'dan daha ilerde olduğu ifade edilebilir ki bu zaten beklenen bir durumdur. Zira Çin'in ekonomik gelişmişlik seviyesi, ekonomik imkânları ve kapasite düzeyleri Küba ile karşılaştırılamayacak kadar üst seviyededir. Nitekim ithalat ve ihracatının büyük bölümünü SSCB ile gerçekleştiren Küba için SSCB'nin dağılması ciddi ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirirken, Çin 1990'lı yıllar sonrasında da giderek büyüyen ekonomisi ile tabiri caizse bu krizi aşmış görünmektedir (Hardt-Landsberg ve Burkett, 2006:36). Çin'in ekonomik liberalleşmesinin Küba'dan daha kapsamlı ve ileride oluşunun bir diğer nedeni de ülkenin ekonomisinin sosyalist devrim sonrasında hızla sanayileşebilmesiyle ilişkilendirilebilir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna radikal reformlarla geçen Çin'in diğer şartlar sabit kabul edildiğinde, son yıllara kadar milli gelirinin büyük bir kısmını tarımdan elde eden Küba'ya nazaran kapitalistleşmesinin daha ilerde olması sürpriz değildir. Zira 1980'li yılların büyük bir bölümünde Küba sosyalist ekonomi anlayışını pekiştiren adımlar atmıştır.

İki ülkenin idari teşkilatlanma ile sosyalist ekonomiden kapitalist ekonomiye yakınlaşma düzeyleri ya da serbest piyasayla ilişkilerindeki yoğunluğun dereceleri arasında da ilişki kurulabilir. Çin yukarıda da değinildiği gibi oldukça farklı yönetim düzeyleriyle yönetilmesiyle âdem-i merkezîyetçiliğe sınırlı olsa da yakındır. Buna karşın Küba üniter bir devlet yapısına sahiptir. Birbirlerinden karşılıklı ilişkiler ve karar alma süreçleri bakımından ekonomik olarak ayrışabilen eyalet tarzı yönetim düzeylerinin varlığının Çin'e belirli düzeyde kapitalist uygulamalara geçiş noktasında kolaylık sağladığı iddia edilebilir. Çünkü bu sayede Çin, topyekûn bir dönüşümü tecrübe etmek yerine bir anlamda deneme-yanılma yöntemini uygulayabilme olanağına sahip olmuş ve kapitalist reformların gerçekleştirildiği bölgelerde başarı sağlanması üzere tedrici bir dönüşümü gerçekleştirmiştir. Fakat Küba'nın üniter siyasal yapısına paralel olarak işleyen ulusal düzeyde yekpare ekonomisi, merkezîyetçiliğin de etkisiyle, ülkenin karar alma süreçlerinin daha yavaş kalmasına ve iktidarın oldukça temkinli davranmasına neden olarak piyasa ekonomisine geçişte yavaşlatıcı unsurlardan birini teşkil etmiştir.

6. SONUÇ

Sosyalist/komünist devrim, Marx'ın öngördüğü gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde değil yarı-kapitalist ya da yarı-feodal ülkelerde gerçekleşti. Bu ülkeler siyasal yapılarını ve ekonomilerini sosyalist/komünist argümanlara göre şekillendiren devrimleri tecrübe ettiler. Fakat kapitalizmin dünya genelindeki ekonomik gelişmeyi sağlayan başarısı ve SSCB'nin yıkılışı, sosyalist/komünist ülkeleri siyasal ve sosyo-ekonomik anlamda değişimlere yöneltti. Bununla birlikte, sosyalist/komünist sistemin otoriter ve merkezîyetçi yönetim yapısı ise çoğu yönüyle

kendini korudu. Bu olgu da sosyalist/komünist ideolojinin siyasi ayağının ekonomik ayağına göre daha muhafazakâr olduğu yönünde iddialara zemin oluşturdu.

Bu çalışma da temel olarak bu iddia üzerinden Çin ve Küba'yı irdelemiştir. Bu iki ülke 1900'lü yılların ortalarından itibaren komünist devrimlerle birlikte sosyalist/komünist ideolojinin siyasal sistemi ve sosyo-ekonomik yaşamı şekillendirdiği iki ülkedir. Bununla birlikte 1970'lerin sonunda Çin'de 1990'lardan sonra da Küba'da iki ülkeyi sosyalist/komünist ekonomi anlayışından uzaklaştıran değişimler yaşanmıştır. Özellikle 1990'ların başında SSCB'nin dağılmasıyla da bu süreç daha da hızlanmıştır. İki ülkede de devletin merkezde olduğu ekonomi özel sektöre açılmaya başlamış ve gerçekleştirilen yasal reformlarla bu değişimin zemini sağlamlaştırılmıştır. Planlı ekonomi anlayışından adım adım uzaklaşan Çin, 2000'li yıllarla birlikte sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi çoğu anlamda sağlamış ve küresel ekonomi sistemine çoğu sektörde daha entegre bir ülke haline gelmiştir. Yine Küba'da 1990'lı yıllardan itibaren Çin'e göre gecikmeli olsa da sosyalist ekonomisini piyasa ekonomisinin araçlarıyla donatmaya başlamıştır. Bununla birlikte, ekonomik liberalizmin gördüğü hoşgörüyü siyasi liberalizm görmemiş, ÇKP ile KKP sosyalist devrimden bu yana ülkede tek egemen güç olagelmıştır. Bu durum aynı zamanda Çin ve Küba'nın ekonomideki değişim sürecinin bu egemen güçler güdümünde ya da çizdiği sınırlarda gerçekleşmesine yol açmıştır. İki ülkede de sosyalist/komünist ideoloji siyasal rejimin aktörleri üzerinde temel belirleyici olmaya devam etmiş, hatta yaşanan ekonomik değişim de bu rejimin devamlılığına katkıda bulunmuştur. Buradan hareketle Çin ve Küba'da "siyasi komünizmin korunarak değişmek" anlayışının benimsendiği ifade edilebilmektedir. İki ülkenin sosyalist/komünist otoriter siyasal iktidar anlayışına dayanan siyasal sistemlerinin değişime karşı korunduğu ve bu anlamda Çin ve Küba'nın ekonomik liberalizme karşı katı muhalefetlerinden "tavizler" verseler de siyasi liberalizmi öteki olarak tanımlamaya devam ettikleri görülmektedir. Son olarak iki ülke örneğinden yola çıkarak komünizmin siyasal yönünün ekonomik yönünden daha durağan ya da değişime daha dirençli olduğu savlanabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ekonomik liberalizmin iki ülke de siyasi liberalizmi kurumsallaştırmasının zaman alacağı tahmininde bulunmak yerinde olacaktır.

İki ülkeyi birbirinden ayıran farkların uluslararası sistemdeki ekonomik ve siyasal konum, sahip olunan demografik ve idari nitelik, siyasal geçmiş ve kültürle ilişkisinin bulunduğu ifade edilebilmektedir. İki ülkede gerçekleşen ekonomik liberalleşmenin kısa geçmişi dikkate alındığında kısa ve orta vadede ülkelerin komünist ideolojiden liberalizm-eksanli bir rejime dönüşümü öngörülemezdir. Ayrıca iki ülke de siyasal rejimin, siyasi liberalizmin öngördüğü demokratik düzeni kısa ve orta vadede tesis etmesi olanaklı görünmemektedir. Bununla birlikte, ekonomik liberalizmin her ülkenin ekonomisinde ciddi değişimler doğurduğu ya da doğuracağı unutulmamalıdır. Bu nedenle tarihsel süreçler ve ülkelerin potansiyelleri dikkate alındığında önümüzdeki süreçte iki ülkenin de küresel kapitalist ekonomi sistemiyle ilişki ağının yoğunlaşacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞDEMİR, Zeynep (2015), "Küba Ekonomisinin ve Kamu Maliyesinin Genel Görünümü", **Mülkiye Dergisi**, S.39(4), ss.109-146.
- AKDAĞ, Zekeriyya (2019a), "Türkiye-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", **Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1(1), ss.40-57.
- AKDAĞ, Zekeriyya (2019b), "Türkiye-Çin İlişkilerinde Kuşak ve Yol Girişiminin Önemi", **Birey ve Toplum Dergisi**, S.9(17), ss.65-95.
- ALBERT, Michael ve HAHNEL, Robin (1981), **Socialism Today and Tomorrow**, South End Press, Boston.
- ANADOLU AJANSI (2017), "Çin Halk Cumhuriyeti", **E-Haber**, <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/cin-halk-cumhuriyeti/901507> (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
- ANGIN, Ahmet (1967), **Küba İhtilali**, Akşam Kitap Kulübü Yayını, İstanbul.
- BAIN, Mervyn J. ve WALKER, Chris (2021), **Cuban International Relations at 60**, Lexington Books Publisher, New York.
- BAKAN, Selahaddin (2019), **İktisadi Düşünceler ve Devlet**, BİLSAM Yayınları, Malatya.
- BARADAT, Leon P. (2012), **Siyasal İdeolojiler Kökenleri ve Etkileri** (Çev. Abdurrahman Aydın), Siyasal Kitapevi, Ankara.

- CHENG, Yinghong (2007), “*Fidel Castro and China’s Lessons for Cuba: A Chinese Perspective*”, **The China Quarterly**, S.189, ss.24-42.
- CHINA’S CONSTITUTION OF 1982 (1982), **China’s Constitution of 1982**, <https://www.constitu.org/constitution/China2018.pdf?lang=en> (Erişim Tarihi: 17.10.2021).
- CUBA’S CONSTITUTION OF 2019 (2019), **Cuba’s Constitution of 2019**, https://www.constituteproject.org/constitution/Cuba_2019.pdf?lang=en (Erişim Tarihi: 17.10.2021).
- ÇAHA, Ömer (2013), **Siyasi Düşüncelere Giriş**, Değerler Eğitim Merkezi Yayını, İstanbul.
- ÇALIK, Ümit (2011), “*Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)*”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S.16(64), ss.185-206.
- ÇİÇEK, Atıl Cem (2018), “*Kuvvetler Birliği Kuramı Bağlamında Küba’da Siyasal Sistem*”, **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler’de Akademik Araştırmalar III** (Ed. Timuçin Kodaman, Emel İhtar Işık), Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, ss.165-180.
- ÇULHAOĞLU, Metin (2012), “*Marksizm*”, **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** (Haz. Gökhan Atılğan, Erden Atilla Aytekin), Yordam Kitap Yayınları, İstanbul, ss.297-313.
- DEMİR, Tarık (2019), “*Latin Amerika’daki Hegemonya Mücadelesinde Küba’nın Yeri*”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, S.44, ss.1-11.
- DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU (2022), **Türkiye – Küba İş Konseyi**, DEİK Yayınları, Ankara, <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleeri-turkiye-kuba-is-konseyi> (Erişim Tarihi: 23.01.2022).
- DUMAN, Fatih (2012), “*Devlet*”, **Siyaset Bilimi** (Ed. Halis Çetin), Orion Kitabevi, Ankara, ss.75-114.
- DUVERGER, Maurice (1986), **Siyasal Rejimler** (Çev. Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- ESENBEL, Selçuk (2013), **Türkiye’de Çin’i Düşünmek: Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- GONZALEZ, Mike (1994), **Küba, Castro ve Sosyalizm** (Çev. Betül Genç), Z Yayınlar, İstanbul.
- HARDT-LANSBERG, Martin ve BURKETT, Paul (2006), **Çin ve Sosyalizm** (Çev. Emre Balıkcı), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- HARRIS, Richard L. (1992), **Marxism, Socialism, and Democracy in Latin America**, Routledge Publisher, New York.
- HEYWOOD, Andrew (2007), **Siyaset** (Ed. Buğra Kalkan; Çev. Bekir Berat Özipek, Bircan Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla), Adres Yayınları, Ankara.
- HÜRRİYET GAZETESİ (2001), “*Çin Kapılarını Dünyaya Açıyor*”, **Hürriyet Gazetesi** (E-Haber), <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/cin-kapilarini-dunyaya-aciyor-36301> (Erişim Tarihi: 16.12.2021).
- KIŞLALI, Ahmet Taner (1987), **Siyaset Bilimi**, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara.
- KISSINGER, Henry (2015), **Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin** (Çev. Nalan Işık Çeper), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- LINZ, Juan (2008), **Totaliter ve Otoriter Rejimler** (Çev. Ergun Özbudun), Liberte Yayınları, Ankara.
- MANDEL, Ernest (1998), **Marksist Ekonomi Kuramına Giriş** (Çev. Ali Ünlü), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl (2019), **Kapital** (Çev. Mehmet Selik, Nail Satlığan, Erkin Özalp), Yordam Kitap Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich (2016), **Komünist Manifesto** (Çev. Nail Satlığan), Yordam Kitap Yayınları, İstanbul.
- OKUTAN, Çağatay (2012), “*Siyasal Sistemler*”, **Siyaset Bilimi** (Ed. Halis Çetin), Orion Kitabevi, Ankara, ss.189-219.

- ÖRMECI, Ozan (2018), **Ejderin Ayak Sesleri: Dünya Siyasetinde Çin Halk Cumhuriyeti**, Cinius Yayınları, İstanbul.
- ÖZTEKİN, Ali (1993), **Siyaset Bilimine Giriş**, Yenimalatya Gazetesi Yayını, Malatya.
- PARLAK, Bekir ve CANER, Cantürk (2005), **Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetimsel Yapılar**, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- PEREZ-LOPEZ, Jorge (1998), “*The Cuban Economic Crisis of the 1990s and the External Sector*”, **Association for the Study of the Cuban Economy**, https://www.ascecuba.org/asce_proceedings/the-cuban-economic-crisis-of-the-1990s-and-the-external-sector/ (Erişim Tarihi: 19.12.2021).
- PETRAS, James ve EASTMAN-ABAYA, Robin (2014), “*Küba: Devam Eden Devrim ve Güncel Çelişkiler*”, **Yeni Fikir Dergisi**, S.2(13), ss.97-110.
- PLETCHER, Kenneth (2011), **The History of China**, Britannica Educational Publishing, New York.
- ROSKIN, Michael G., CORD, Robert L., MEDEIROS, James A. ve JONES, Walter S. (2015), **Siyaset Bilimi: Bir Giriş** (Çev. Atilla Yayla), Adres Yayınları, Ankara.
- SARTRE, Jean Paul (1969), **Küba'yı Anlatıyor** (Çev. Şahin Alpay), Anadolu Yayınları, Ankara.
- SEZEN, Seriyeye (2007), “*Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.40(1), ss.27-56.
- SEZEN, Seriyeye (2021), “*Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasal Sistemi: Sürekliliği Koruyarak Değişmek*”, **APAM Çin Çalışmaları I** (Ed. Merthan Dünder, Gürhan Kirilen), APAM Yayınları, Ankara, ss.1-30.
- ŞİMŞEK, Mevlüdiye (2005), “*Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar*”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, S.12(2), ss.77-90.
- T. C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (tarihsiz), “*Küba'nın Siyasi Görünümü*”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.mfa.gov.tr/kuba-siyasi-gorunumu.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 24.05.2021).
- TEZİÇ, Erdoğan (2016), **Anayasa Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- THE WORLD BANK (tarihsiz), “*Data for China and Cuba*”, **Worldbank Kurumsal Web Sayfası**, <https://data.worldbank.org/?locations=CN-CU> (Erişim Tarihi: 05.05.2021).
- TİMURTAŞ, Mehmet Emin (2018), “*Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Siyasal Geçmişinin Bugünkü Gelişim Sürecindeki Rolü*”, **Sakarya İktisat Dergisi**, S.7(1), ss.52-69.
- TOK, Nafiz (2012), “*Siyasal İdeolojiler*”, **Siyaset Bilimi** (Ed. Halis Çetin), Orion Kitabevi, Ankara, ss.117-186.
- UYANIK, Özgür (2014), **Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- XING, Li (2010), “*Introduction: Rise of China and Capitalist World Order: The Four-China Nexus*”, **The Rise of China and Capitalist World Order** (Ed. Li Xing), Ashgate Publishing Company, Vermont, ss.1-25.
- XING, Li ve OPOKU-MENSAH, Paul (2010), “*The Diaspora and the Rise of Nations: China and Africa Compared*”, **The Rise of China and Capitalist World Order** (Ed. Li Xing), Ashgate Publishing Company, Vermont, ss.87-116.
- ZARROW, Peter (2005), **China in War and Revolution 1895-1949**, Routledge Publisher, New York.